

vLekde~ m | kxk%

क्षेत्रफलानुसारं भारतं विश्वस्य सप्तमं सर्वमहतो देशं अस्ति । जनसंख्यानुसारमपि वयं द्वितीयस्थाने वर्तते । भारतं प्राकृतिकसंसाधनेषु समृद्धं वर्तते । पूर्वभारतीया-अर्थव्यवस्था कृषिकृषिरोत्पादेषु च आधारितं आसीत् । किन्तु ससमयः उद्योगानां स्वरूपेऽपि परिवर्तनं भवेत् । इदानीं भारतीयः उद्योगजगति सेवा के उद्योगं एकं महती भूमिका विवाहयति ।

अस्मिन् पाठे वयं उद्योगानां प्रधाशः तस्याः कार्याः च प्रकृतिर्विषयेः पठिष्यामः ।

mīś ; kfu

अस्य पाठस्य अध्ययन करणोपरान्तं भवन्तः—

- नानाप्रकाररूप उद्योगानां व्याख्यायन्तः ; च
- नाना-औद्योगिकोत्पादविषये ज्ञायन्तः ।

d{kk & ...

fVli .kh

9-1 m | ksxfu çdkjkr

उद्योगानि मुख्यानि प्रकारिणि द्वानि भवन्ति—

1. सूक्ष्मोद्योगं
2. वृहदोद्योगं च

सूक्ष्म और वृहद उद्योग राष्ट्र के विकास में सहायता करते हैं। ये बड़ी संख्या में लोगों को रोजगार भी उपलब्ध कराते हैं। कच्चे माल की उपलब्धता के आधार पर उन्हें निम्न प्रकार में वर्गीकृत किया जा सकता है—

1. वन आधारित उद्योग,
2. पशु आधारित उद्योग,
3. कृषि उत्पाद आधारित उद्योग,
4. खनिज आधारित उद्योग और
5. समुद्र आधारित उद्योग।

9-2 I wfek\$ksxa

केचिद् जनाः गृहे कश्चिदन्य लघु स्थाने अत्यावश्यकयन्त्राणां सह वस्तुनिर्मात कुर्वन्ति। एतद् निर्माण इकाई सूक्ष्मोद्योगमुच्यते! चर्माद्योगं काष्ठस्य सामग्री निर्माण हचकरद्यादि एषां उद्योगानां केचिदोदाहरणि सन्ति।

9-3 c'gnks| ksxa

तनि उद्योगानि यानि महानि मात्रेषु जनान् रोजगारं दत्वा वृहद् यन्त्राणां

प्रयोगं कृतानि तत् वृहदोधीमामुच्यते । शक्करः सीमेन्तं वाहननिर्माणं चलचित्र/वनिर्यिन्त्रनिर्माणं इत्यादि वृहदोधोगस्य अन्तर्गतं आगच्छन्ति!

9-4 ouk/kkfj rks| ksxEk~

वनेन वयं काष्ठा वशं त्रणं ओबधीयवनस्पत्यानि च प्राप्तानि! वनेन सम्प्राप्तः इदं पर्थिन काष्ठसामग्री पेटिकान अगिनशर्लाकानि पत्राणि ओबधिनां निर्माणं च उद्याति एवं सिहयन्ते अस्यातिखितं मधुर्धागं कृत्वा तं मधुरपि प्राप्नुवन्तः ।

9-5 i 'ok/kkfj rks| ksxEk~

पदुका पाद्कोशः ज्योत्रं च चर्मनिर्मितं अन्य वस्तुनि वयं पशुपालनतः प्रानुयामः । अस्यातिलिखितं अजेन ऊनः गौर्भेसेन दुग्धः च अन्यदुग्धोत्पादः तथा कुक्कुतपालां यथा उद्योग पशुश्यः प्राप्तोत्पादेषु निर्भरः ।

9-6 —f"jk/kkfj rks| kkefr

तिलहजेन तेलस्य निर्माण कपासेन वस्त्रनिर्माण ईगेणशक्करनिर्माणं आदि यथा उद्योगकधिना सम्प्राप्तोत्पादेषु आधारितं सन्ति । कृषिः स्वकीये एवं एक स्वतन्त्राः सन्ति ।

9-7 [kfu tk/kkfj rks| ksfo

लौहर इरपातस्य च निर्माणं लीहेन कियते । लौहऽयं वयं खदानेन प्राप्यामः । एवमेव अलयूमिनियमताप्तस्य च उत्पाद नमापि क्रियते! खदनिन निर्गतः

d{k & ...

fVli .kh

चूर्णपाषाणस्य मृदुश्वतेन सीमेण्टरू निमार्ण क्रियते!

9-8 tyfuf/kjk/kkfj rks| kxkfu

आस्मिन्ट मत्स्योद्योगनि च एक्वांसंस्कृत पादपानि सम्मिवितानि! ज्लनिधितीरेन प्राप्तः सीमिभिः साजसज्जासामग्री अपि निर्मितं क्रियते! लवणोद्योगमपि आर्णविजते आधारितमस्ति!

9-9 I puki pkjL; p çk| kfxdh

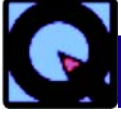
सूचनासंचारस्य च प्रौद्योगिकी कार्यकरणएथ प्रक्रिया एवं परिवर्तयति! रचाय सम्पूर्णविश्वं एक परस्परेण योजयेत् ! संचाररूप बाजासाधनानि यथा—दूरभाषां जडयवाणी अन्तर्जालं विद्युतकपत्रं आदि जीवनं समीचीन कर्तोंकिं।

क्या आप जानते हैं

1. स्वपरितः गमन् उद्योगाणां सूची निर्माणयंतु।
2. स्वपरितः गमन् वकस्यावि उद्योगे गच्छेत् च निम्नसूचनानि एकप्रणि कृतानि—
 - i. प्रयुक्त
 - ii. प्रयुक्तयन्त्राति च
 - iii. निर्मितोत्वादः

तत्पश्चात् उद्योग वर्गीकृतानिकृतानि।

i kBkxrk% ç' uk% 9-1

1. सूक्ष्मोद्योगस्य लाभाः किम् सन्ति ।
2. पशुः आधारित हानि उद्योगानि नामानि लिखानि ।

HkoUr% fda f' kf{kroUr%

- उद्योगाणां प्रकारं हैं स्तः—
 1. सूक्ष्मोद्योगम्
 2. वृहदोद्योगम्
- प्रयुक्ताः अधारे तान् निम्नरूपे वर्गीकृतं क्रियन्तः ।
 1. वनाधारितोद्योगम्
 2. पशुः आधारितोद्योगम्
 3. स्वनिजाधारितोद्योगम्
 4. आर्णवाधारितोद्योगम्

i kBkUr% ç' uk%

1. वनाधारितोद्योगेन निर्मितः चतुररूपादानां नामः लिखितः ।
2. 20 प्रत्येकोद्योगानां कवि द्ववि उत्पादानि सूची निर्मितानि!

d{k & ...

fVli .kh

mÙkj ekyk

1. वनाधारितोधोगेन निर्मितः चतुरुत्पादानां नामः लिखितः ।
2. 20 प्रत्येकोद्योगानां कवि द्ववि उत्पादानि सूची निर्मितानि!